

Advies vervolprocedure opgegraven botje Grote Kerk te Enschede, gemeente Enschede (OV).¹

Aanleiding:

Onder de Grote Kerk van Enschede is in januari 2023 door twee historisch geïnteresseerden met een metaaldetector een botje, een menselijk hielbeen, opgegraven. Dit had niet gemogen, het gaat in tegen zowel de beleidsregels van de gemeente Enschede als de Erfgoedwet.

Zowel artikel 5.1 ('het is verboden zonder certificaat daartoe handelingen te verrichten met betrekking tot het opsporen, onderzoeken of verwerven van cultureel erfgoed [...]') en 5.11 (iedere archeologische vondst moet zo spoedig mogelijk worden gemeld) van de Erfgoedwet zijn overtreden. Het is daarnaast verboden om zonder toestemming van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) aanpassingen te doen of schade toe te brengen aan een rijksmonument als de Grote Kerk. De fundamenteen zijn integraal onderdeel van het monument. Tot slot geeft het archeologiebeleid van de gemeente aan, dat op deze plek zonder vergunning niet dieper mag worden gegraven dan 40 cm beneden het maaiveld.

De fundering van de kerk ligt dieper dan 40 cm onder het straatniveau dus ook de gemeentelijke beleidsregel is overtreden.

De vraag die nu voorligt is wat er met het botje moet gebeuren. Er zijn verschillende wensen. Deze omvatten laboratoriumonderzoek om het bot te dateren, tentoonstellen en herbegraven op de algemene begraafplaats in Enschede. De gemeente Enschede heeft Het Oversticht gevraagd om een deskundig advies uit te brengen over deze drie opties.

Argumentatie:

Er zijn een aantal overwegingen die gezamenlijk tot het onderstaande advies hebben geleid. Deze worden hier opgesomd:

- De exacte vondstcontext van het botje is onvoldoende duidelijk. Het botje is niet opgegraven onder gecontroleerde omstandigheden (door een gecertificeerd archeologisch bedrijf). Hierdoor is de stratigrafische positie van het bot onduidelijk. De locatie is niet ingemeten (x, y, z coördinaten), en de context van de vondst is niet gedocumenteerd of ingetekend in relatie tot stratigrafische lagen die de vondst een relatieve datering geven. Dit maakt het een contextloze vondst. Vondsten zonder duidelijke context worden niet gebruikt in wetenschappelijk (daterings)onderzoek. Uiteraard is het technisch mogelijk om een contextloze vondst te laten dateren. Hoewel onduidelijk is of er in dit gefragmenteerde bot voldoende collageen aanwezig is om tot een datering te komen, zal iedere uitkomst omgeven blijven met vraagtekens. De uitkomst van een zgn. radiokoolstof datering is geen getal maar een tijdsrange waarbinnen de datering valt. Om deze range kleiner en de datering betrouwbaarder te maken vraagt een laboratorium gegevens over het substraat waarin het bot gevonden is. Dat is in dit geval niet met zekerheid te geven. Daarnaast wordt geadviseerd om meerdere objecten uit één te dateren bodemlaag te laten onderzoeken om de betrouwbaarheid te verhogen.

¹ De cursieve tekst delen zijn overgenomen uit het onderzoeksrapport.

Ook dat is hier niet mogelijk. Het resultaat van onderzoek zal daarom in het beste geval een brede tijdsrange met een grote onzekerheidsfactor beslaan die onvoldoende betrouwbaar is om bruikbaar te zijn in wetenschappelijk onderzoek.

- Wat betreft het tentoonstellen van menselijke resten gelden er ethische richtlijnen (zie ethisch code voor musea). Voorwaarde is dat de resten een hele duidelijke wetenschappelijke of educatieve meerwaarde hebben in een tentoonstelling en dat er documentatie is dat de resten niet op illegale wijze zijn verkregen. Deze laatste clausule maakt tentoonstellen van dit bot onmogelijk.
- Naast de wetenschappelijke onbetrouwbaarheid en de ethische en juridische kanttekeningen bij het tentoonstellen van dit botje, speelt mee dat de vondst op onrechtmatige wijze is verkregen. Voor een overzicht van welke artikelen van de erfgoedwet en het gemeentelijke beleid zijn overtreden wordt verwezen naar de annotatie van 22 oktober 2025. Verder onderzoek doen aan een object dat niet legaal is verkregen is en waarbij intacte bodemlagen onder de kerk zeer waarschijnlijk schade zijn toegebracht is onethisch. Bovendien is het de uitdrukkelijke wens van de vinders om dateringsonderzoek uit te laten voeren. Wetenschappelijk zou dit bot nooit door de selectieprocedure voor radiokoolstofdateringsonderzoek komen. Toch dateringsonderzoek uit laten voeren geeft een signaal af dat de gemeente het overtreden van de erfgoedwet en haar eigen beleid niet zwaar opneemt en het kan overkomen als het belonen van overtreeders.

Advies:

Het Oversticht adviseert om het opgegraven botje niet verder te onderzoeken en niet tentoon te stellen, maar te laten herbegraven. De wetenschappelijke opbrengst is gezien de vele onduidelijkheden nihil en verder onderzoek of tentoonstellen is gezien de het feit dat het bot verkregen is door een illegale opgraving niet wenselijk dan wel toegestaan.

Dr. Eva Kaptijn

27-10-2025

Adviseur Archeologie

Het Oversticht

Postbus 531

8000 AM Zwolle

eva.kaptijn@hetoversticht.nl | 06-15822605 | 038-4213257